

TREMME FLÓRIÁN

Adalékok a közvádmonopólium kérdéséhez

A büntetőjogi felelősségrevonás rendszerének jogtörténeti és jogösszehasonlító vizsgálata két egymást kölcsönösen feltételező, ugyanakkor azonban egymást többé-kevésbé kizáró, idegen szóval ún. komplementer alaptendencia — távolról sem egyenesvonalú, hanem hullámzásos és ellentmondásokkal is terhes — érvényesülését igazolja. Éspedig egyfelől azt az alaptendenciát, hogy a büntető jogalkalmazással összefüggésben egyre szerteágzóbb és egyre erőteljesebb állami tevékenységek bontakoznak ki, minthogy bizonyos, egyre inkább közérdekűnek tekintett feladatok teljesítéséhez a szervezettség magas fokán álló hivatalok, továbbá a felkészültség magas fokát birtokló hivatások szükségesek.

Így a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege követelményével kapcsolatban a *törvényhozási* monopólium, a bűnösségről és a büntetésről való egyedi és végleges döntés vonatkozásában az *igazságszolgáltatási* monopólium, vagy legjelentősebb büntetési nem, a szabadságvesztés tekintetében *büntetésvégrehajtási* monopólium említhető meg. Az előbbiekhöz hasonlóan a hivatalból és kizárólag gyakorolt ügyészi vádképviselő, más szóval a közvádmonopólium is ismert és elismert jogintézmény lett. Ez utóbbi monopólium azonban nagyon sajátos és sok tekintetben vitatható¹ helyet foglal el.

Valamennyi szóbanforgó hatósági monopólium kialakulása azt segítette elő, hogy a büntetőjogi felelősségrevonással kapcsolatban ne legyenek se többfunkciójú hatóságok (alanyok), se többszemélyes (sokalanyú) funkciók, és ennek következtében optimális hatalom- és munkamegosztás érvényesüljön.²

E profiltisztulási, hatósági monopolizálódási folyamattal szemben a másik alaptendencia: a társadalom bevonása, a társadalmi kontroll biztosítása, az állampolgárok aktivizálása a büntetőjogi felelősségre vonással kapcsolatos közérdekű funkciók gyakorlásában.

Ennek örökzöld témája és problémája a laikus elem részvételének szükségessége és lehetősége az ítélkezésben akár az ülnök-rendszer (Schöffnen),

¹ Baumgarten Izidor: A magánvád. Büntetőjogi tanulmányok, Budapest, 1909. 232-270.

p.

² Az előbbi hatóságok tagjainak kizárási szabályai, az utóbbi pedig az első- és másodfokú (harmadfokú) hatásköri szabályok biztosítják.

akár pedig az esküdtek (jury) formájában —, avagy az önálló vagy járulékos (szubszidiárius) nem-hatósági vádképviselő létjogosultsága, akár a magánvád — ezen belül különösen a fő- és pótmagánvád —, akár az ún. népvád (actio popularis) formájában.

A fentiek durva leegyszerűsítésével a két komplementer alaptendencia nem más, mint az "államosítás" és a "társadalmosítás", azaz egyfelől egy sajátos állami (hatósági) profiltisztulás, másfelől pedig egy sajátos társadalmi (állampolgári) profilgazdagodás.³

Visszatérve a büntetőjogi felelősségre vonással kapcsolatos monopóliumokra, ezek túlnyomó része teljesen megfelel a jogállamiság alapvető követelményeinek, nem vitásan a jogbiztonságot, a törvénynek és a valóságnak megfelelő jogalkalmazást szolgálja, és ezért e monopóliumok áttörése, csorbítása általában nem is kívánatos,⁴ más részüknél pedig ha van is némi áttörési csorbítás, ilyenkor is inkább csupán a hatósági monopólium lényeges változását nem jelentő, inkább módszerbeli újítást, javítást képező mozzanatokról van szó (pl. a laikus elem az ítélezésben vagy akár a magán büntetésvégrehajtási intézetek megjelenése is), s ezért valamennyi szóbanforgó monopólium együttes érvényesülése az egész büntetőjogi felelősségre vonási rendszert teszi hatékonyabbá. Mindezzel szemben az ún. közvádmonopólium — és az ezzel tartalmilag szorosan összefüggő kötelező és kizárólagos előkészítő eljárás, azaz *nyomozási monopólium* [Be 12.§ (2) bekezdése és a 16.§ (2) bekezdése] — és az igazságszolgáltatási monopólium igen sokrétű és nagyon szoros összekapcsolódása azzal a következménnyel jár, hogy e két monopólium nemcsak egymást erősítő kiszolgáló szerepet tölthet be, hanem egymást kölcsönösen gyengítő, sőt kioltó hatással is járhat. Hatályos büntető eljárási jogunkban ugyanis széleskörűen érvényesül a vádelv, a bíróság vádhoz kötöttsége, amely áthatja mind a bírósági eljárás menetét (megindítását, pozitív és negatív tárgyi és személyi kereteit, megszüntetését egyaránt), valamint a bírósági eljárás végeredményét is, különös tekintettel a vád és az ítélet viszonyának ténybeli és jogi kötöttségeit és kötetlenségeit összefoglaló tettazonosság elvére.⁵ E két monopólium vázolt kapcsolatrendszere azt is jelenti, hogy a vád képviselőjére egyedül jogosult ügyész bizonyos mulasztásai, tévedései, esetleges felső utasítást teljesítő cselekményei megakadályozhatják az igazságszolgáltatás megvalósulását — amikor például helytelenül nem emel vádat, mellőzi (részben) a vádemelést, nem fellebbez a felmentés ellen stb. —, sőt még azt a hibát is elkövetheti, hogy quasi bíróként elbírálja az ügyet, pl. amikor

³ Ennek a profilgazdagodásnak volt Kelet-Európában néhány álmegoldása az ún. társadalmi vádló illetve védő, sőt az ún. társadalmi bíróság. Sokkal inkább valós társadalmi jellegű volt a magyar jogtörténetben az ún. "közvédő" és a "tisztí ügyész" intézménye. Vö. *Kármán Elemér*: A kir. ügyészség és az előzetes eljárás. MJÉ, 1906. 45-48. p.

⁴ Szerző: Jogállam és büntető eljárás. Jogtudományi Közlöny, 1989. évi 12. szám, 620. p.

⁵ Mindmáig *Baumgarten* Izidor: A tett azonosságának kérdéséhez. Budapest, 1889-ben megjelent tanulmánya adja a legszínvonalasabb elemzést.

megrovás alkalmazásával megtagadja vagy megszünteti a nyomozást, vagy akár jogos védelem címén hoz ilyen negatív határozatot.⁶

Természetesen a bíróság részéről is elkövethető számos hiba a vádhoz kötöttség vonatkozásában, s ilyen esetekben rendszerint a bírósági vád törne utat magának. Ha pl. a bíróság a vád tárgyává nem tett cselekmény, esemény vonatkozásában rendelne el pótnyomozást, ha az ügyészi védelejtést venné revízió alá, és tovább folytatná a büntető eljárást,⁷ avagy az ítéletében elbírálna olyan cselekményt is, amelyet a vád nem tartalmaz stb. Ilyen esetekben a bíróság megsérti a tettazonosság követelményét, amelynek tiszteletben tartása nélkül viszont aligha biztosítható a reális védekezési lehetőség a terhelt (védő) számára, de nem biztosítható az alapvető eljárási funkciók elkülönítése, szétválasztása sem, továbbá a jogerő terjedelmének helyes értelmezése és tiszteletben tartása.⁸ A bíróság azonban nemcsak a vádon való túlterjeszkedéssel követ el hibát, hanem az is súlyos eljárási szabálysértés, hogyha a bíróság törvényes ok nélkül, pl. a bizonyítás mellőzésével a vád tárgyává tett egész vagy összes cselekmény(ek)ről nem hoz érdemi határozatot.⁹

A vád és az ítékezés monopólium jellegéből az is következik, hogy a vádfunkció vagy az ítélezési funkció esetleges hibáit elsősorban a saját hivatali szervezeten belül lehet kijavítani. Ezzel összhangban hatályos jogunk szerint a vádfunkció meglehetősen "fejlődőképes". Az ügyész ugyanis nincs kötve főszabályként a negatív vagy pozitív vádálláspontjához, a vádemelés megtagadása után még vádat is emelhet, illetve a vád benyújtása után még el is ejtheti, a vádat mind ténybeli, mind jogi vonatkozásaiban módosíthatja, éspedig akár ki is terjesztheti – pótvádirat benyújtása végett még a tárgyalás elnapolását is indítványozhatja –, akár szűkítheti is az eredeti vádját pl. a vádemelés Be 147.§ szerinti utólagos mellőzésével avagy a részleges védelejtéssel.

Hasonló "fejlődésképességről" egyáltalán nem lehet szó az egyszerű kötődő és a jogerő miatt a bíróság ítélezési funkciójával kapcsolatban. Pontosabban magának a vádnak igen sok ténybeli vagy jogi hibáját, tévedését korrigálhatja éppen a tettazonosság keretei között maradván az elsőfokú bíróság, ugyanakkor azonban a saját ügydöntő határozatával kapcsolatban elkövetett ténybeli és jogi hibáihoz kötve van, és még a másodfokú bíróság is csak jellegzetes – jelentős részben éppen a közvádoló fellebbezéséhez is kapcsolódó – korlátok között (részjogerő, tényálláshoz kötöttség és súlyosítási tilalom) bírálhatja felül lényegében ott és annyiban, ahol és amennyiben a hivatalbeli revízió érvényesül, azaz a konkrét fellebbezési ok nem köti a bíróságot. Az

⁶ Konkoly Csaba ezzel összefüggésben a rendőrségi nyomozás megszüntetéséről, mint az ügyészi vádmonopólium kifejezett csorbitásáról ír. Lásd *Belügyi Szemle*, 1989. 12. szám 39. p.

⁷ Ezt az 1951. évi III. tv. 175.§-a, illetve az 1962. évi 8. tvr. 221.§-a még megengedte.

⁸ A jogerő terjedelmének már tulajdonképpen egy fordított kötöttségéről beszélhetünk a *res iudicata* és az új vádemelés viszonyában. Ez is fontos jogbiztonsági elem.

⁹ Az 1989. évi XXVI. tv. 21.§-a nagyon helyeseltében a vád ki nem merítését olyan relatív eljárási szabálysértésként nevesítette, amely még a vétségi eljárásban is kasszációt vonhat maga után.

ügydöntő határozat jogerőre emelkedése után pedig szinte csak a legfelsőbb Bíróság elnökének diszkrecionális törvényességi óvás emelési joga jelenthet ilyen belső "önkorrekciót", "fejlődőképességet".¹⁰

Összefoglalva: a vádfunkció gyakorlásakor igen széles körben van lehetőség hibák, tévedések és mulasztások korrigálására. Ezzel szemben ez az ítélkezésnél igen szűk körű. Ugyanígy a vádfunkció igen erőteljesen közrehat a főbb ítélkezési hibák korrigálásában a közzádlói rendes és rendkívüli perorvoslati kérelmek útján. Ugyanakkor azonban a bírósági út szinte teljesen el van zárva a vádfunkció gyakorlásának elmaradásával, elmulasztásával vagy abbahagyásával kapcsolatban. Jóllehet, az előkészítő eljárás, a nyomozás viszonylagos rugalmassága, alakszerűtlensége stb. miatt éppen ebben az eljárási szakaszban merül fel az önkényes, téves döntések hozatalának veszélye legalább három vonatkozásban:

– a büntető eljárás kezdeti szakaszában a viszonylag kevés kiindulási adat miatt szükségszerűen valószínűségi mozzanatok merülnek fel, a gyanú irányai és fokai könnyen alul-, vagy túlértékelhetők, így tulajdonképpen feltevések tényekként jelennek meg és viszont;

– maguk a tények is sokrétűségüknél, egyediségüknél fogva igen könnyen jogilag fel-, vagy leértékelődhetnek, s ennek folyamányaként az eljárás tárgyát képező eseményt tévesen minősítik vagy nem minősítik bűncselekménynek (különösen akkor, ha az esemény még sok részletében, körülményében nincs feltárva);

– s végül a várható büntetőjogi szankció megítélésében is lehet túl-, vagy alulértékelés, így pl. az ügy túl enyhe szankcióval, megróvással történő lezárása,¹¹ avagy a várható jogerős büntetéshez képest túl szigorú eljárási kényszerintézkedések foganatosítása.¹²

A büntető eljárás megindításánál és kezdeti szakaszánál, általában az előkészítő eljárásban a vádfunkcióval kapcsolatban elkövethető hibák bírósági úton való kiküszöbölése, kijavítása bár a már említett háromszoros hibaforrás, tévedési veszély miatt nagyon is szükséges lenne – voltaképpen igen problematikus, sőt tulajdonképpen lehetetlen. Mert az ilyen tárgykörben hozható bírósági különvégzés – legyen az akár a vádtanács, akár a vádászúri (perbefogó szék) döntése, akár esetleg a Közigazgatási Bíróság határozata is – igenlő esetben sem lenne más, mint az ügyészt vádemelésre (a nyomozás

¹⁰ Ha ez a törvényességi óvás a terhelt terhére irányulna, akkor itt is joggal felvethető a bírósági vád kérdése. Erre tekintettel is nagyon helyeselhető az a megoldás, hogy az 1989. évi XXVI. tv. 23.§-a értelmében egyedül a "legfőbb ügyész törvényességi óvást emelhet, ha a vádelejtés törvénytörtő vagy megalapozatlan."

¹¹ Ezzel kapcsolatban Bócz Endre is nagyfokú óvatosságra intett "Az ügyész szerepe a büntető eljárásban" címmel, 1990. december 17-én tartott legfőbb ügyészségi előadásában. (Kézirat, 2. p.)

¹² Különösen visszatetszőek azok, a 80-as évek második felében sem ritka bűnügyek, amelyekben a jogerősen kiszabott büntetés szinte hajszálpontosan megegyezett az előzetes letartóztatás tartalmával.

folytatására) utasító döntés, azaz lényegét tekintve bírósági vád, amely azonban – a dolog természeténél fogva – érdemben nem bírálható felül a tulajdonképpeni főtárgyalás lefolytatása előtt. Éppen ezért helyeselhető hatályos jogunknak az a megoldása, hogy a tárgyalás előkészítése során a bíróság csak a tárgyalás kitűzéséről (implicite tehát a vádnak tárgyalási alapul való elfogadásáról) dönt, és nem hozhat sem az alakszerű vádemelés előtt,¹³ sem az alakszerű vádemelés után ún. vád alá helyező határozatot.

A fentiek alapján belátható, hogy az ügyészi vádfunkció gyakorlásával kapcsolatos számos mulasztás vagy tévedés tisztán bírósági korrektívumai rendkívül beszűkültek és aggályosok. Éppen ezért indokolt részletesebben megvizsgálni a közvádmonopólium korrektívumaként a nem hatósági vádképviselő történetileg kialakult két fő intézményének, a magánvádnak és a népvádnak a kérdéskörét.

"Annyi az érintkezési pont az ügyészség és a magánvád hatásköre között, hogy az egyiknek szervezésénél követett elvek szükségképp a másik rendszerére is befolyást gyakorolnak. Elsősorban áll ez a bűnvád kizárólagos képviselője, a vád monopólium kérdéséről, amelynek igénylő vagy tagadó megoldása, egyúttal a magánvád léte fölött is dönt." – olvashatjuk az 1888-as magyar bűnvádi törvényjavaslat indokolásában. Ezért teljes joggal írta Balogh Jenő, hogy hazánkban "tulajdonképpeni magánvádról az 1872. évi javaslat elfogadásáig nem lehetett szó".¹⁴ Magyarországon ugyanis csak 1872-ben került sor az ügyészség létrehozására.

Az ügyészség létrehozását követően döntően két körülmény játszott szerepet a sértett eljárásjogi helyzetének, ezen belül a magánvádlói jogosultság körvonalainak kibontakozásában, nevezetesen az 1878. évi V. törvénycikkbe iktatott büntetőtörvénykönyv és az 1880-ban a járásbírói eljárásról kiadott 2665. számú igazságügyminiszteri rendelet (a továbbiakban Imr.)

Első rendszeres büntetőtörvénykönyvünk elsősorban azáltal váltott ki lényeges hatást a sértett eljárásjogi helyzetének alakulására, hogy viszonylag sok (összesen 24) "a sértett fél indítványára büntetendő cselekményről" rendelkezett.¹⁵ Ugyanakkor azonban rendszerint megengedte a magánindítvány visszavonását, bár az előterjesztési határidejét 3 hónapra korlátozta. A gyakorlatban a nagy számú és rendszeresen visszavonható magánindítvány okozta eljárási problémákat, nehézségeket csak úgy lehetett volna megoldani, kiküszöbölni, ha a súlyosabb bűncselekmények miatt lefolytatott – többségében közvadás – büntető eljárást a Btk hatálybalépésével egyidejűleg szabályozták volna. Ámde ilyen, a Btk-val összhangban álló szabályozás csak a kisebb

¹³ Más kérdés, hogy a bíróság "sugallmazhatja" az ügyésznek a vád kiterjesztését [Be. 171.§ (2) bek.], illetve közbenső végzésében megállapíthatja a vádtól való eltérő minősítés lehetőségét [Be. 171.§ (2) bek.]. De ezekkel az eljárási cselekményekkel egyáltalán nem helyezi a bíróság a terheltet vád alá, s nem terjeszkedik túl a tettazonosság keretein.

¹⁴ Balogh Jenő: Magyar bűnvádi eljárásjogi jog. Általános tanak. Budapest, 1901. 168. p.

¹⁵ Ezek rendkívül alapos elemzése in: Balogh Jenő: A sértett fél jogköre a büntetőjogban. Budapest, 1977. 139-214. p. és 425-526. p.

jelentőségű bűncselekmények (vétségek és kihágások) miatt folytatott járásbíróvási eljárásra vonatkozóan született. Az Imr. természetesen nem lehetett tekintettel a súlyos bűncselekmények miatti büntető eljárást lefolytató törvényszékek eljárási problémáira. A járásbíróvási eljárásban az ügyészi vádképviselő ellátásának nehézségeiből,¹⁶ továbbá a szerfelett gyakori s emellett – ebben az eljárásban – kivétel nélkül visszavonható magánindítvány eljárásjogi problémáiból adódó gordiuszi csomót a 23.§-ban foglalt rendelkezéssel "egy csapásra" kettévágta, a magánindítványra jogosultból magánvádlót csinált, "akinek fellépése nemcsak az eljárás megindításához, hanem annak folytatásához is szükséges" és ezzel implicite kimondta azt a jogelvet is – aminek következményeit a 35. és 68.§-okban részletesen levonja –, hogy az indítvány visszavonását a sértett mulasztása esetén vélemezni kell. Az ily módon magánvádlónak minősített sértett, illetve magánindítványra jogosult, tehát nemcsak kifejezetten ejtheti el a vádat – méghozzá az ügyéssel szemben nemcsak az ítélethozatalig, hanem annak kihirdetéséig is –, hanem hallgatólagosan is, "per facta concladentia". Ezzel a szóbanforgó rendelet egy "csendes forradalmat" hajtott végre a büntető igazságszolgáltatásban. Éppen a leggyakoribb, a járásbíróvási eljárásra tartozó magánindítványos vétségek (és kihágások) esetén ugyanis a magánindítványra jogosultságot átalakította magánvádlói jogállássá, és a vádelvet úgy valósította meg a járásbíróvási eljárásban, hogy ezzel a polgári eljárásban a keresettel kapcsolatban érvényesülő "rendelkezési elv" lett a főszabály a magánindítványos vétségek esetén.

Ezen túlmenően a Kúria egy második csendes forradalmat vitt végbe immár a súlyos bűncselekmények miatt folytatott törvényszéki eljárás vonatkozásában az 1886-ban hozott 52. számú döntvényével, teljes ülési határozatával.

Ez a Kúria által elindított, analógiás értelmezésen alapuló második csendes forradalom nem csupán a magánindítványra jogosult sértett jogállását változtatta meg lényegében (pót-) magánvádlónak ismerve el őt,¹⁷ hanem lényegesen átalakította a büntető eljárásban magánjogi (kártérítési) igényt érvényesítő sértett ("károsult") jogállását is, akit ugyancsak lényegében magánvádlónak, pontosabban konkurrens magánvádlónak illetve pótmagánvádlónak, subsidiarius magánvádlónak ismert el, amikor az 1882-ben hozott 9. számú döntvényében kimondta, hogy "a károsult fellebbezhet a megszüntető vagy felmentő ítélet ellen, ha nincs ügyészi fellebbezés".¹⁸ Ez a döntvény is elsősorban a járásbíróvási eljárásra vonatkozó Imr. analógiáján alapult. Újabb döntvényében azt is kimondta a Kúria, hogy a sértett (károsult) kizárólag a büntetés mértéke miatt nem fellebbezhet.¹⁹

¹⁶ Lásd a korabeli "ügyészi megbízottak" igen nehézkes "táblázatos" vádképviselői tevékenységét *Fayer László: A büntető perrendtartás vezérfonala.* Budapest, 1905. 708. p.

¹⁷ *Balogh Jenő: A sértett fél... i.m. 411-424. p.*

¹⁸ *Fayer László: A büntető perrendtartás... i.m. Budapest, 1905. 234. p.*

¹⁹ Lásd 63. sz. TŰH

Ezek a jogtörténeti mozzanatok jól mutatják azt, hogy a korabeli polgári felfogás szerint lényegében rendelkezési elvnek tekintett vádelv "folyományai" (korrolláriumai) a sértett jogállását tekintve csak nagyon ellentmondásosan és következetlenül érvényesülhettek, nem beszélve arról, hogy a sértett fogalmának bizonytalansága is az eljárásjogi megoldások eklektikusságát vonta maga után.

Ezen a meglehetősen kusza helyzetben kívánt változtatni a századfordulón hatályba lépett 1986. évi XXXIII. tc., amely az első magyar bűnvádi perrendtartást tartalmazta (a továbbiakban: BP). Ez a BP a hatósági és a nem hatósági vádképviselési rendszerek közül tudatosan az előbbi mellett foglalt állást, ugyanakkor azonban nem fogadta el a királyi ügyészség teljes vádmonopóliumát. A BP. 2.§-a csak azt szögezte le, hogy "a vádat *rendszerint* a királyi ügyészség képviseli". A legalitás kérdésében a 33.§ egyértelmű rendelkezést tartalmazott: "a királyi ügyészségnek kötelessége a tudomására jutott, hivatalból üldözendő bűncselekmények tárgyában a nyomozást teljesíteni és a bűnvádi eljárásban a közvádat képviselni". A BP igen szűk körben adott helyet a közvád vonatkozásában az opportunitás érvényesülésének. Gyakorlatilag csak a bizonyítékok megszerzésének lehetetlenségét, illetve nehézségét ismerte el ilyen esetnek. Az ügyészi vádmonopólium a BP szabályozása szerint töretlenül csak a felhatalmazásra és kívánatra üldözendő bűncselekmények esetén érvényesült. E monopóliumot jelentősen áttörte a BP a főmagánvád intézményének elismerésével. A 2.§ (4) bekezdése szerint "magánvádra üldözendő vétség és kihágás esetében (41.§) a vádat elsősorban és rendszerint a sértett képviseli". További törést jelentett az ügyészi vádmonopólium érvényesülése tekintetében, hogy a BP 2.§ (2) bekezdése a korabeli európai szabályozáshoz képest a legszélesebb körben elismerte a pótmagánvád intézményét, kimondva, hogy "a 42.§-ban meghatározott esetekben a királyi ügyészség helyett a sértett (13.§) veheti át a vád képviselését".

A BP magánváddal kapcsolatos szabályai igen széles körben, a külföldi jogalkotásokhoz képest is igen liberálisan rendezték a sértett vádképviselési jogosultságát. A főmagánvád körébe ugyan csak kb. 10 magánindítványos vétség és kihágás tartozott.²⁰ Ezek viszont az igazságszolgáltatásban a leggyakoribb esetek közé tartoztak – köztük lévén a könnyű testi sértés, a becsületsértés és a rágalmozás – és ennek folytán a főmagánvád nagy gyakorlati jelentősége aligha volt vitatható. E magánvádra üldözendő bűncselekmények esetén a sértett az ügyészség előzetes tájékoztatása nélkül, a saját jogán emelhetett vádat, és a bírósági eljárásban elláthatta a vád képviselését.

Talán még nagyobb volt a gyakorlati, de különösen az elvi (politikai) jelentősége a pótmagánvád intézményének, mert a pótmagánvád körébe szinte az összes közvádas bűncselekmény – a felhatalmazásra és kívánatra üldözendő bűncselekmények kivételével – beletartozott, minthogy a sértett a 42.§ viszonylag tágabb keretei között – ha az ügyészség megtagadta a vád képviselését, vagy elejtette a vádat – egyaránt felléphetett magánvádlóként.

²⁰ Balogh Jenő: Magyar bűnvádi eljárás... i.m. 194-195. p.

Ez a szabályozás a magánvád kettős szemléletén alapult. Ez a kettős szemlélet jól kiolvasható a magánvád két alakjának létjogosultsága mellett felhozott indokokból is. A főmagánvád létjogosultsága mellett leggyakrabban felhozott érvek nagyrészt ismertek,²¹ ezért csak azt az indokot emelném ki, hogy az ügyészt a kisebb jelentőségű (apró-cseprő) bűnügyek okozta munkaterhétől mentesíteni kell. Ahogy ezt *Balogh Jenő* is őszintén megállapította, a főmagánvád "biztosítja azt, hogy a királyi ügyészség erélye és az ítélő bíróságoknak lelkiismeretes munkája az igazán veszélyes társadalmi osztály tagjaival szemben folytatandó nehéz és komoly küzdelem számára legyen fenntartva."²²

A fentiekkel szemben a pótmagánvád intézményében az egyébként szükséges közvád hiányának veszélyeit ellensúlyozó, viszonylag reális tényezőzt láttak. A korabeli szakirodalom, a BP miniszteri indokolása szinte sztereotip módon arra hivatkozik, hogy a pótmagánvád intézménye nélkül az ügyészi vádmonopólium kvázi bíráskodássá fajulhat, az üldözés megkezdésével vagy abbahagyásával az ügyészség döntené el azt, ami kizárólagosan bírói feladat, hogy ki büntetendő és ki nem. Ezen túlmenően az ügyészségnek bármilyen gyakorlati okra vagy más körülményre — ideértve a kormánynak való alárendeltségét is — visszavezethető tévedése vagy mulasztása orvosolhatatlan lenne.²³

A BP születése körüli évtizedek legszínvonalasabb tudósa, a büntető eljárás jog lényeges kérdései alapos történeti és összehasonlító jogi elemzését elvégző *Balogh Jenő* is állást foglalt — az ügyészség alárendeltségére s ezzel együtt kormány- vagy pártérdek befolyására tekintettel — a pótmagánvád szükségessége mellett. Rámutatott a pótmagánvád szükségességének "legkényesebb" területeire: "elsősorban sajtóperekben, továbbá az egyleti jogok és az egyesülési rendszert szabályozó törvények kezelése körül; a szabad választások biztosítása végett alkotott büntető törvények alkalmazásával, végre abban a kérdésben: vajon az államhivatalnokok hivatali kötelességüknek büntetendő megszegése vagy hatáskörük túllépése miatt felelősségre vonassanak-e".²⁴

A BP megfelelő intézkedéseket tartalmazott arra vonatkozóan, hogy az ügyészség — természetesen "közérdekből" — ne csak a főmagánvadás ügyekben, hanem pótmagánvád esetén is átvehesse a vád képviseletét.²⁵

A BP világosan tűnő rendteremtése ellenére lényegében tovább folytatódott a magánvád "burjánzása".

²¹ Szerző: A magánvád létjogosultságáról és jelentőségéről. *Jogtudományi Közlöny*, 1981. évi 11. szám 936-941. p.

²² *Balogh – Edvi Illés – Vargha: A bűnvádi perrendtartás magyarázata*. Budapest, 1898. I. kötet 450. p.

²³ *Balogh Jenő: A büntető perjog tankönyve*. Budapest, 1906. 261-271. p. és 291-295. p.

²⁴ *Balogh – Edvi Illés – Vargha: A bűnvádi... i.m.* 112. p.

²⁵ *Degré Miklós és Finkey Ferenc között igen éles vita bontakozott ki az ügyészi vádátvétel másodfokú eljárásban kérdéséről, az előbbi nemleges, az utóbbi igenlő álláspontot foglalt el. Vö. Büntető Jog Tára, 1939. évi 3. szám 33-37. p. ill. 6. szám 81-86. p.*

Minthogy a magánvádra üldözendő bűncselekmények a járásbírósi eljárásra tartoztak, s egyben a járásbírósi ügyeknek túlnyomó — helyenként 90%-ot meghaladó — részét tették ki, indokolt a BP néhány vonását járásbírósi eljárás tekintetében kiemelni. Az egyik — a törvényszéki eljárástól teljesen eltérő — vonás az volt, hogy a BP 525.§ (2) bekezdése szerint a sértett feljelentését a járásbírósi ügyekben olyan vádindítványnak kellett tekinteni, amely az eljárás megindításához szükséges magánindítványt pótolja. Ez a rendelkezés törvényes elismerését jelentette annak, hogy a magánvádas ügyekben a sértett feljelentése, a magánindítvány előterjesztése és a vádemelés a tipikus esetekben egybeesik. A másik fontos vonás az volt, hogy ha az ügyészszéki megbízott nem vette át a vád képviselőt a főmagánvádas ügyben, avagy megtagadta a vád képviselőt a közvádas ügyben, akkor a sértettet minden további eljárási cselekmény nélkül magánvádlónak tekintették.²⁶ Ez a körülmény nemcsak a főmagánvádló tevékenységét egyszerűsítette lényegesen a törvényszéki eljáráshoz viszonyítva (ahol jelentkeznie kellett, kötelező volt a vizsgálat, vádhatározatot hoztak, vádiratot kellett előterjeszteni), hanem a közvádas bűncselekmény miatt magánindítványt előterjesztő sértettnek, mint pótmagánvádlónak a helyzetét, fellépését is leegyszerűsítette.

Mindezek a fejlemények azonban mégsem rendezték kielégítően, világosan és áttekinthetően a sértett processzuális státuszát, és több-kevesebb összefonódását a vádfunkcióval, különösen a kifejezett és a hallgatólagos, "vélelmezett" vádemeléssel és vádelejtéssel kapcsolatban.

Nem ok nélkül írta *Edvi Illés Károly*, hogy a büntetőperben egy "titokzatos egyén" hatféle alakban és ugyanennyi különböző név alatt — csak sértett, magánindítványra (magánindítvány visszavonására) jogosult, magánfél, főmagánvádló, pótmagánvádló, csatlakozó (több sértett esetén) — jelenik meg, holott mindig ugyanaz a személy. S ezután még ugyanebben a tanulmányában mutat rá a sértett 7. alakzatára is.²⁷

Sajnos erőteljes "visszafejlődés" következett be, és a XX. század második felében a közvádmönopólium teljeskörűvé vált. A főmagánvád intézményét az ún. elterelés sorvaszotta, a pótmagánvádat viszont az 1954. évi V. törvény radikálisan felszámolta, ezzel azonban teljesen megszűnt a sértett érdemi fellebbezési joga.²⁸

A közvádmönopóliumot áttörő önálló vagy járulékos sértetti vádképviselő nemcsak a vázolt jogtörténeti, hanem jogösszehasonlító megközelítésben is igen bonyolult eklektikus és széttörédezett összképet mutat, akár a hazai jogintézményeinkre nagy hatást gyakorló francia, akár német vádképviselői rendszert tekintjük át, ideértve nemcsak a klasszikus kialakulását, hanem jelenlegi gyakorlatát is.

²⁶ A Kuria 2475/1937. sz. határozata.

²⁷ *Edvi Illés Károly*: A járásbírósi előtti eljárás különös tekintettel a vád képviselőtérre. MJÉ, 1900. 176-177. p., ill. a 7. álarcról a 179. p.

²⁸ *Móra Mihály — Kocsis Mihály*: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 171. p.

A francia vádképviselési rendszer főbb vonásai mind megtalálhatók az 1808. évi Code d'Instruction Criminelle szabályozásában (a továbbiakban CIC). A CIC rendelkezései szerint a vád olyan közfunkció (l'action publique), a bűncselekmény folytán keletkező olyan társadalmi (állami-közösségi) büntető igényt tartalmaz; amely felett csak a társadalom (állam-közösség) rendelkezhet, mégpedig általában az anyagi törvényekben meghatározott keretek között és módon, pl. amnesztia, elévülés útján. Éppen ezért annak érvényesítése, a vád képviselése (l'exercice de l'action publique) a törvény által kijelölt közmegbízottak feladata, akiket egységesen a ministre public fogalma alá vontak. A ministre public illetékes tagja, az ügyész azonban nemcsak jogosult, hanem egyúttal köteles is gyakorolni a közvádat (közkeresetet), köteles tehát képviselni a vádat. Ezt a feladatot másra nem ruházhatja át, erről egyezséget nem köthet, s erről sem kifejezetten, sem hallgatólagosan nem mondhat le. Ez alól a merev szabály alól a CIC csupán egyetlen és nagyon szűkkörű kivételt engedett meg azzal, hogy néhány speciális jellegű és kisebb jelentőségű jogsértést (pl. vízügyi vétségek, vadászati kihágások stb.) esetén a közvád gyakorlását bizonyos szervekre, intézményekre, lényegében közhivatalokra bízta.²⁹

A francia jog tehát kifejezetten nem ismerte el a magánvád létjogosultságát. Teljesen és következetesen elkülönítette a sértett jogállását és szerepét a vád képviseléstől, számára csak a l'action civile-re, azaz a polgári jogi igény érvényesítésére biztosított lehetőséget. A magánindítvány rendkívül szűk körben nyert törvényi elismerést.³⁰

A másik vádképviselési rendszer a német partikuláris államokban, majd a német birodalmi büntető eljárási kódexben, illetve az osztrák 1973. évi büntető perrendtartásban alakult ki.

Mint ahogy éppen osztrák közvetítéssel fejtette ki hatását általában a kapitalista jogalkotás és jogtudomány a hazai jogi fejlődésünkre, s mint ahogy továbbá a magánvád legdifferenciáltabb szabályozása az osztrák BP-ben valósult meg, ez utóbbi kódex elemzése és értékelése feltétlenül indokolt. Az osztrák BP nem fogadta el az ügyészi vádképviselést kizárólagosságát, hanem a rendelkezéseiből kiolvasható fő szabály: a rendszerinti ügyészi vádképviselést. Ezen túlmenően már bizonyos körben kivételt engedett az osztrák perrendtartás a legalitás elvének érvényesülése alól is. Ez mutatkozott meg a magánindítvány létjogosultságának széleskörű elismerésében, amely a hivatalból való eljárást szükségszerűen korlátozta, és ezen belül a hivatalból történő bűnüldözést, nyomozást is visszaszorította. E kódex néhány kisebb jelentőségű és személyes jellegű bűncselekmény esetén a vád képviselést nem az ügyészre, hanem — kivételt engedő — szabályként a sértettre (magánvádlóra) bízta. Emellett az ügyészi vádképviselést kizárólagosságával kapcsolatos veszélyeket és visszásságokat az StPO. 48.§-a azzal törekedett ellensúlyozni, hogy feljogosította a károsultat, a polgári jogi igényt érvényesítő sértettet (Privatbeteiligter-t) arra, hogy az ügyészi vádmegtagadás vagy vádelejtés esetén átvegye a közvád

²⁹ Garraud R.: Précis de droit criminel, Paris, 1903. 385-397. p.

³⁰ Garraud: i.m. 513-544. p.

képviselőt és azt önállóan, teljes joghatállyal lássa el. A sértett tehát az osztrák büntető eljárásban már három alapvető minőségben léphet fel, nemcsak önálló magánvádlóként (Privatkläger 46.§) és a polgári jogi igény érvényesítésével a büntető eljáráshoz csatlakozóként (Privatbeteiligter 47.§), hanem az ügyész mulasztása esetén lényegében pótmagánvádlóként is (48.§).

A klasszikus francia és német vádképviselői rendszer között a fentiek alapján igen lényeges különbség van.

Vajon az igazságszolgáltatás mindennapi gyakorlatában is megmutatkozik-e az a lényeges különbség a vádképviselő vonatkozásában?

A kérdésre inkább nemmel kell felelni. Ha figyelembe vesszük a francia anyagi jog trichotomikus szabályozását, amely a jogsértéseket három csoportra bontja (crimes, délits, contreventions), és ezeknek megfelelően háromféle igazságszolgáltatási fórumot és eljárást — az esküdtszéki (la cour d'assise), a törvényszéki (le tribunal correctionnel) és a járásbírói (le tribunal de police) — ismer. A harmadik kategóriánál már olyan intézmények fordulnak elő, mint a közvetlen idézés (citation directe) —, amely azt jelenti, hogy a sértett a feljelentésével, illetőleg a panaszával közvetlenül a bírósághoz fordulhat és tárgyalás kitűzését kérheti —, továbbá vétségek és büntettek esetén a magánfélként való jelentkezés intézménye (la constitution de la partie civile), amely egyidejűleg mozgásba hozza a közvádat is, azaz a sértettből gyakorlatilag vádló lesz stb. De nemcsak a múlt században mutatott ilyen képet a francia vádképviselői rendszer, hanem a legutóbbi törvényhozási reformok után még erősödött is a sértett bűnüldöző funkciója. Így pl. a magánszemélyek között elkövetett könnyű testi sértés, nem nyilvános rágalmozás, becsületsértés stb. jelenleg a kihágások legsúlyosabb, V. számú osztályába tartoznak. Ilyen kihágás esetén nemcsak arra van igen széleskörű lehetősége a sértettnek, hogy a közvetlen idézés vagy a magánfélként való jelentkezés útján lényegében (közvetetten) magánvádlóként járjon el a bíróság előtt,³¹ hanem arra is van lehetősége, hogy az ő feljelentése alapján a bíróság a tárgyalás mellőzésével pénzbüntetést szabjon ki (amende de composition).³² További példaként hivatkozhatunk a sajtó útján elkövetett rágalmozás, becsületsértés vétségére, amelyek esetén a sértett indítványa (requete de la partie lésée) szükséges a büntető eljárás lefolytatásához, és a 49. cikk külön kimondja azt is, hogy a panaszos vagy üldözött fél elállása a büntető eljárás megszüntetését vonja maga után.³³ Ami a súlyosabb, a tipikusan közvádas ügyeket illeti, ott sincs akadálya hasonló sértetti aktivitásnak, amely adott esetben olyan mesterkéltségi polgárjogi igényen (action civile fictive) alapulhat, amely gyakorlatilag nemcsak a magánvád, hanem az actio popularis szerepét is betöltheti. Így pl. vásárlók

³¹ Stefani, Gaston — Levasseur, Georges: Droit pénal général et procédure pénale, Paris, 1966. II. kötet, 339-342. p. és 334-335. p.

³² Moreau, Pierre-André: Petit Code de procédure pénale annoté d'après le jurisprudence, Paris, 1971. 244. p.

³³ Code Pénal, Paris, 1966-1967. 580. p. sajtóvétségknél ún. "désistement" a sértett fél részéről.

megkárosítása miatt bármelyik sértett felléphet néhány frankos kártérítési követeléssel a büntető bíróságok előtt, és a fellépése a polgárjogi igény és a vád ún. szolidaritása³⁴ folytán lényegében bűnüldöző funkció teljesítéséhez vezet. Nézetünk szerint a jelenlegi francia igazságszolgáltatásban mind a legalitás, mind a közvádmonopólium a legsúlyosabb, esküdtzéki ügyek kivételével csak formálisan érvényesül. A sértett önálló- vagy pótmagánvádlói tevékenységét involválja a polgári jogi igény érvényesítésének igen bonyolult szabályozása, az a törvényszerkesztési megoldás, amely a kisebb jelentőségű és személyes jellegű jogsértéseket olyan egyszerű és gyors eljárási formára, a kihágási eljárásra utalja, amelyet a szakirodalom is teljesen elhanyagol. E bírósági kihágási eljárásnál a tulajdonképpeni közvádmonopólium kérdése fel sem merül, mert formálisan az ügyészség megbízottjának jelenlétében, tudomásával, gyakorlatilag azonban a sértett tevékenységével, közreműködésével valósul meg a bűnüldöző funkció és ezzel együtt a vád képviselőjének ellátása is. Erre utalnak azok a rendelkezések, amelyek szerint bonyolult ügyekben ügyvédkényszer van, illetőleg az eljárás költségeit a sértett viseli, nyomozásra csak a saját költségén kerül sor.³⁵ Végül fontos sajátosság a sértett bűnüldöző szerepének vizsgálatánál, hogy a CIC 9.§-a szerint a polgári jogi igény szolidáris a büntető igénnyel, azaz együttesen évülnek el. Ez az elévülési határidő kihágások esetében egy év, következésképpen a sértett burkolt, közvetett bűnüldöző (vádképviselői) tevékenységének az időbeli korlátjai – a magánindítvány határidejéhez viszonyítva – rendkívül lazák.³⁶

A jelenlegi osztrák jog a kisebb jelentőségű és rendszerint személyes jellegű vétségek és kihágások esetén főmagánvádlói, közvadas bűncselekményeknél kiegészítő jellegű mellékmagánvádlói (Privatbeteiligter), illetve negatív irányú ügyészi vádképviselőt esetén pótmagánvádlói jogkört biztosít a sértett részére.³⁷ Az NSZK joga lényegében ugyanilyen jogállást biztosít a sértettnek azzal az eltéréssel, hogy az ügyésszel párhuzamosan végezhető sértetti vádképviselőt Nebenklagének minősíti.³⁸

A vázolt történeti és összehasonlító körkép után célszerű az utóbbi évek hazai bírói gyakorlatát is áttekintetnünk az önálló vagy a járulékos (szubszidiárius) sértetti vádképviselővel kapcsolatos esetleges feszültségek, következetlenségek érzékeltetése végett. Azt, hogy a sértett eljárásjogi helyzetének s ezen belül közvetlen vagy közvetett vádfunkciójának a megítélése mennyire nehéz, a viszonylag sok, mintegy tucatnyi büntető kollégiumi

³⁴ Problèmes contemporains de procédure pénales. Recueil d'études en hommage a M. Louis Huguency, Paris, 1963. 95. és 98-108. p.

³⁵ Corboz, Bernard: L'accusateur privé, Revue internationale de Criminologie et de Police Technique, 1977. 1. szám 7-11. p.

³⁶ Stefani – Levasseur: i.m. 157-163. p.

³⁷ Roeder, Hermann: Lehrbuch des österreichischen Strafprozessrechtes. Bécs, 1963. 74-87. p.

³⁸ Peters, Karl: Der neue Strafprozess, Karlsruhe, 1975. 135-137. p.

állásfoglalás is jelzi, nem beszélve a szakirodalomban széles körben lefolyt ún. "feléledési" és ún. "véleményeltérési" vitáról.

A közzétett büntető kollégiumi állásfoglalások jelentős része elsősorban az ügyészi vádképviselő szupremáciáját biztosítja éppen azzal, hogy nemcsak lényegesen megkönnyíti az ügyészi vádképviselő hatályosulását, hanem még több tekintetben mintegy "vélelmezi" azt. Így a 3. BK szerint az ügyész részvétele nem kötelező a tárgyaláson pusztán azért, mert átvette a magánvádlótól a vád képviselőt,³⁹ sőt a 29/a számú BK értelmében magáról a vádatvételtől sem kell kifejezetten nyilatkoznia, s ezen túlmenően akár – egyébként a magánvádló számára nyitva álló határidő alatt – fellebbezés útján is átveheti a vád képviselőt (5. BK) vagy akár az ügyek egyesítésének indítványozásával is (17. BK) stb.

Az ötvenes évek végén jelentős jogirodalmi vita bontakozott ki akörül, hogy az ügyész elejtheti-e az átvett magánvádat (azaz voltaképpen a "pótközzéadatot") avagy csak "elállhat" a vád képviselőtől, és ennek következményeként "feléled-e" a sértett vádképviselői jogosultsága. Ez az utóbbi álláspont győzött⁴⁰ s ezzel máris egy formális, quasi "pótmagánvád" kapott elismerést, mert az időközben sértetté degradálódott magánvádló voltaképpen a "pótközzéad" képviselőt veszi vissza, illetve folytatja.

A közzéad szupremáciáját, sok tekintetben kizárólagosságát ilyen erőteljesen és sokoldalúan biztosító bírósági gyakorlatunk bizonyos törést mutat a viszonzád vonatkozásában, jóllehet a viszonzád nemcsak elvi, hanem gyakorlati szempontból is sajátos intézmény. Elvileg azért, mert önmagában egy tisztán perjogi mozzanat, helyzet végső soron egy anyagi jogi akadályt háríthat el annak következtében, hogy a viszonzád rendszerint magánindítvány előterjesztési határidő kedvezményt jelent, azaz kivételes feloldja az egyébként végleges hiányát a joghatályos magánindítványnak. Gyakorlatilag pedig azért, mert nemcsak a vád egységének, az egységes vádképviselőnek a követelményét töri át,⁴¹ hanem azt az általános perjogi akadályt is, hogy a büntető eljárás tárgyalási szakaszában már nem lehetséges a vád kiterjesztése más személyre.⁴²

A viszonzáddal kapcsolattörés mutatkozik meg a bírói gyakorlatunkban, mind a 29/b, mind a 17. számú büntető kollégiumi állásfoglalás meghozatalával. Az előbbi szerint önmagában az a körülmény, hogy az ügyész átvette a magánvádlótól a vád képviselőt, nem akadály a viszonzád emelésének, az utóbbi pedig azt mondta ki, hogy "közzéadra folyó ügynek a magánvád alapján

³⁹ A 7/1989. Legf.Ü. számú alaputasítás 53.§-a azonban helyesen kötelezi az ügyészt a tárgyaláson való részvételre.

⁴⁰ *Maróti László*: Feléled-e a magánvádló vádképviselői joga? *Magyar Jog*, 1958. évi 8. szám 231-233. p., *Kocsis Mihály*: A magánvádló vádképviselői jogának feléledéséhez. *Magyar Jog*, 1958. évi 10. szám 295-298. p. és *Bagi Dénes*: Feléled-e a magánvádló vádképviselői joga? *Magyar Jog*, 1958. évi 10. szám 298-300. p.

⁴¹ *Balogh – Edvi Illés – Vargha*: A bűnvádi... i.m. 461. p. és 494. p.

⁴² Még a legevidensebb in flagranti, azaz a tárgyaláson elkövetett bűncselekmény esetében sincs helye új személy elleni vádkiterjesztésre és nyombani tárgyalásra.

folyó ügygel való egyesítése csak akkor kizárt, ha a két ügy terheltje azonos", következésképpen nincs akadálya annak — most már tehát nemcsak a "pótközvédas" eljárásban, hanem a rendes, tipikus közvédas eljárásban is —, hogy a közvédas ügy terheltje ugyanabban az eljárásban eredményesen emelhesen és képviselhesen vádat a közvédas ügy sértettje ellen. Az alábbi két, igen szemléletes gyakorlati példa véleményünk szerint azt támasztja alá, hogy ez a megoldás is a pótmagánvád irányába mutat.

A BJD 6726. alatt közölt esetben ugyanazon esemény kapcsán közvédat emeltek K.J. ellen, hivatalos személy elleni erőszak miatt, míg a közvédas ügy terheltje magánvázat emelt S.B. ellen, könnyű testi sértés vétsége miatt. A járásbírótság a közvéddal kapcsolatban felmentő, a magánvással kapcsolatban bűnösséget megállapító ítéletet hozott. A másodfokú bíróság megalapozatlanság miatt az ítéletet hatálytalanította és elrendelte, hogy a megismételt eljárásban az ügyeket különítsék el. Törvényességi óvás folytán a Legfelsőbb Bíróság kimondotta, hogy "nem akadálya az ügyek egyesítésének, hogy az egyik közvéd, a másik meg magánvád alapján indult, feltéve, hogy a terhelték nem azonos személyek". Mindezt elsősorban a szoros tárgyi összefüggés teszi indokolttá a Legfelsőbb Bíróság szerint, "mert ezáltal el lehet kerülni azt a veszélyt, amely különböző határozatoknak egymástól eltérő, esetleg egymással ellenkező tartalmában jelentkezhetik". A BJD 8377. szám alatt közölt esetben a Legfelsőbb Bíróság lényegében ugyanazzal az indokolással a terhelt súlyos testi sértés miatt emelt és fenntartott vádját ismeri el a közvédas eljárásban elbírálnak vádnak, azzal a korrekcióval, hogy a magánvádoló minősítése egyébként téves.

E két gyakorlati példa alapján nem nehéz belátni, hogy beláthatatlanul szélesre nyílnak ki az a rés, amely ezzel a tulajdonképpen álvizsonvád törvényesítéssel bekövetkezhet, elég csak azt kimondani ugyanis a következő lépésben, hogy a magánindítvány előterjesztési kedvezmény is érvényesül, az aztán következő lépésben pedig már akár a közvédas bűncselekmények is elbírálnak lesznek ilyen álvizsonvád alapján, minthogy a második gyakorlati példában hivatkozott súlyos testi sértés nemcsak téves minősítésű lehet, hanem helyes minősítés mellett is szükségszerűen "benne rejlik" a könnyű testi sértés is (erre az ún. "véleményeltérési" vita kapcsán visszatérünk).^{43 44}

Hatályos jogunk egyértelműen kizárja a pótmagánvázat, a közvédas ügyekben nem tekinti elfogadhatónak vagy szükséges korrekívumnak a pótmagánvázat. A jogi szabályozásban az a megítélés tükröződik, hogy a közvéd alkalmas a magánvád helyettesítésére, a magánvád viszont nem. Vajon a gyakorlatban vannak-e feszültségek a jogi megoldás következtében? Minthogy a bűnügyekben a tény- és a jogkérdések is felmerülhetnek, régóta nagy problémát okozott az ún. "véleményeltérés" esete. Ebben az esetben ugyanis a bíróság megítélése szerint a feljelentés adatai közvédas bűncselekményre, az ügyészség

⁴³ További jogesetek: BJD 3324, 7081, BH 1978. évi 10. szám 419. Pécsi Megyei bíróság bf. 1064/1977. szám és a 17. BK.

⁴⁴ A kérdést tovább bonyolítja a 93. BK, amely szerint rongálásból, garázdaságból stb. is "kiolvadhat" könnyű testi sértés, következésképpen az álvizsonvád ezekre is kiterjedne.

szerint pedig magánvádás bűncselekményre utalnak. Mindkét szerv az álláspontjának megfelelően intézkedett, a bíróság megküldte a feljelentést az ügyésznek a vádemelés kérdésében való állásfoglalás végett, az ügyész pedig visszaküldte a feljelentést azzal, hogy a vád képviselőt nem vállalja, következésképpen az ügyet magánvádasnak tartja. A bíróságnak nem volt módja az ügyet elbírálni, mert a saját álláspontja szerint ehhez a törvényes vád hiányzik, azaz a magánvád nem helyettesítheti a közzvádat. Ezért az eljárást megszüntette. Ámde a magánvád körébe tartozó gyakori bűncselekmények, a reál- és a verbálinjuriák egyik alapvető vonása éppen az, hogy igen gyakran megvalósulhatnak súlyosabb bűncselekmény részeként, mozzanataként (alaki halmazat), pl. a súlyos testi sértésben mindig "benne van" legalább a könnyű testi sértés, a hamis vádban a rágalmozás stb. A feljelentést kellő időben megtevő sértett nem eshet el a büntetőjogi védelemtől csak azért, mert az ügye közzvádas jellegének megítélése vitás. A bíróságok gyakorlata ingadozó volt, mindenesetre nem ritkán a magánvád alapján bírálták el az egyébként közzvádas bűncselekményt. A Legfelsőbb Bíróság sorozatosan hozta a törvényességi határozatokat, amelyekben megsemmisítette a jogerős ítéleteket, és az iratokat az ügyészhez küldeni rendelte a vádemelés kérdésében való akár ismételt állásfoglalás végett (más kérdés, hogy az ügyész állásfoglalás ezután is gyakran nemleges maradt.) E visszás pathhelyzet felszámolásában jelentős előrelépés a Legfelsőbb Bíróság 86. számú Büntető Kollégiumi állásfoglalása: "ha a bíróság álláspontja szerint a rendelkezésre álló adatok közzvádas bűncselekményre utalnak, de az ügyész ezt nem látja megvalósulni s ezért nem emel vádat, ugyanakkor azonban a feljelentésben foglaltak kimerítik valamely magánvádra üldözendő bűncselekmény törvényi tényállását: a bíróságnak a büntető eljárást a magánvád alapján le kell folytatni". Ezzel a bírói gyakorlatunk jelentős engedményt tett a pótmagánvád irányában. Ilyen esetben ugyanis tartalmilag a magánvád a közzvádat helyettesíti, más kérdés, hogy a materiális vád csak a processzuális vád keretei között — azaz a magánvád körébe tartozó bűncselekmény vonatkozásában — bírálható el. Ez a jogi megoldás bizonyos fokig a pótmagánváddhoz áll közel.⁴⁵

Az eddigi fejtegetések eléggé alátámasztják azt, hogy a közzvádomonopólium áttörésének, illetve korrektívumainak bármennyire kicsi rés nyílik, az nyomban erőteljesen tágulni kezd, s a palackból kitörő szellemet már aligha lehet megállítani. A sértettnek ugyanis nagyon sok arca van — helyesen mutatott rá Edvi Illés Károly erre —, de a sokarcúsága ellenére a helyzete és az érdekei a bűnüldöző funkcióhoz közelítik, következésképpen a sértettnek biztosított minden jogosultság — kezdve a magánindítványtól, a polgári jogi igénytől egészen a főmagánvádig vagy viszonyvádig — többé-kevésbé a közzvádat valamilyen módon való helyettesítésére, mondhatni "kiváltására" fog irányulni, és

⁴⁵ Ugyancsak a pótmagánvád irányába mutat a sértett önálló és érdemi fellebbezésének jogának elismerése. Jelenleg még ilyen fellebbezési jog a polgári jogi igényt érvényesítő, azaz magánfélként fellépő sértettet sem illeti meg.

ezzel kisebb-nagyobb mértékben a pótmagánvád kezd "feléledni", újra érvényesülni.

Láttuk ennek a pótmagánvád irányába mutató feszültségnek és visszarendeződésnek már jó néhány típusesetét – és pedig mind jogtörténeti, mind összehasonlító jogi és jelenlegi empirikus aspektusban –, ezeknek a típuseseteknek közös jellemzőjük az, hogy a közvádhhoz képest *szukcesszív* jellegű közvetlen vagy közvetett sértetti vádképviselést jelenítenek meg, a közvád helyettesítésének túlnyomórészt utólagos jellegű módjait reprezentálják. Ámde ugyanilyen, a pótmagánvád irányába mutató feszültségek és tendenciák mutatkoznak meg végső soron a *szimultán sértetti vádképviselést*, azaz a mellékmagánvád tekintetében is. Még azokban az országokban is, amelyekben kifejezetten elismert a mellékmagánvád – akár Nebeklägerként, akár Privatbeteiligerként –, a tényleges ügyészi vádképviselést mellett ennek alig van gyakorlati jelentősége (amennyiben pedig kiegészítő vádként valamilyen ügyészi mulasztást akar korrigálni, máris megjelenik a részleges pótmagánvád jelleg!!!). Az alapvető perjogi jelentősége az ilyen mellékmagánvádnak éppen az, hogy a közvád funkció megszűnése, elakadása esetén nyomban adva van a pótmagánvádló személye, azaz a mellékvádló nem más, mint a pótmagánvádló várományos.

A társadalom bevonása a vádfunkció gyakorlásába ott a legszélesebb körű, ahol tulajdonképpen a vádképviselést joga mindenkit megillet (*quivis ex populo, actio popularis*). Ezt szokták népvádnak nevezni, és hazájának Angliát tekintik. Angliában az igazságszolgáltatás elsősorban szokásjogi alapon fejlődött, és a büntető eljárás tekintetében is – ezen belül a vád tekintetében is – a kontinentális jogrendszerrel eltérő jogintézmények kialakulásához vezetett. Az angol büntető eljárást szokták tiszta vádelvű eljárásnak nevezni, mert az évszázados történeti fejlődés eredményeként Angliában a feudalizmus idején sem tudott az inkvizíció tért hódítani. Az angol büntető eljárást mindig a nyilvánosság nagyobb fokú érvényesülése és az esküdtszék intézménye jellemezte. Mindezzel szoros összefüggésben Angliában nem a vádemelés és a vád képviselése volt a bűnüldözés súlyponti kérdése, hanem sokkal inkább az ún. nagy esküdtszék által lefolytatott vád alá helyezési eljárás. Ezzel szoros összefüggésben Angliában nem alakult ki egységes központi vádhatóság, a vád képviselést elsősorban a népvád, azaz az *actio popularis* alakjában gyakorolták. Ez a népvád lényegét tekintve nem volt más, mint a bűncselekmények miatti feljelentés állampolgári kötelezettségének tekintése, függetlenül attól, hogy a kérdéses állampolgár sértettje-e vagy nem a vád tárgyává tett cselekménynek.

Vajon a hazai joggyakorlatban megjelentek-e a népvád bizonyos csirái, kezdeményei? Látszólag az *actio popularis* irányába mutat a századfordulón hatályba lépett BP 526.§-ának az a rendelkezése, hogy – ha az ügyészi megbízott nem képviseli a vádat a járásbírói eljárásban – akkor magát a feljelentőt kell magánvádlónak tekinteni. Itt azonban a feljelentőn a BP idevonatkozó külön rendelkezése szerint nem mindenkit, hanem csak a sértettet lehetett érteni, következésképpen valójában pótmagánvádról van szó. Egyértelműen a kihágási büntető eljárásban voltak olyan típusesetek, hogy nem az ügyész vagy a sértett,

hanem a külön jogszabályokban felsorolt ún. "szakképviselők" látták el a vádfunkciót.⁴⁶ A népvádnak bizonyos kezdeményére mutattunk rá a francia vádképviselési rendszer elemzésekor, amikor a jelképes, 1 frankos polgári jogi igényt, azaz az action civile fictive-t érintettük.

Következtetések

A területi korlátok miatt a teljesség igénye nélkül összeszedett vagy önkényesen kiemelt "adalékok" alapján de lege ferenda az alábbi javaslatokat tartjuk megfontolandóknak:

1. A büntetőjogi felelősségre vonás rendszerével kapcsolatos hatósági monopóliumok közül tovább erősítendő mind a törvényhozási, mind az igazságszolgáltatási monopólium. Ezért felszámolandó a fegyelmi útra való eltérés a katonai büntető eljárásban is, és általában az előkészítő eljárás megrovással történő lezárása stb.

2. A közzádmnopólium viszont a jelenlegi merev kereteiben nem tartandó fenn. A közzádmnopólium megfelelő korrektívumaira különös figyelmet kell fordítani, egyrészt a nyílt vagy burkolt bírósági vád elkerülése végett, másrészt pedig annak érdekében, hogy e korrektívumok révén a társadalom tagjainak aktivitása erősödjék meg, s ezen keresztül az egész büntető jogszolgáltatás társadalmi kontrollja fokozódjék.

3. E korrektívumok körében elméleti és gyakorlati szempontból jól beváltak tekinthető hatályos jogunk önálló sértetti vádképviselési rendszere, amellyel a járulékos ügyészi vádképviselés, a "pótközzád" jól összhangba hozható. A főmagánvád köre éppen ezért még bizonyos mértékig tovább tágítható pl. a gondatlan súlyos testi sértéssel, a hozzátartozó sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekményekkel. Ebben a körben nincs szükség a magánindítvány anyagi jogi szabályozására, mert annak oszthatatlansága vagy visszavonhatatlansága egyébként is törést szenved. Éppen az egyetlen a magánvádas bűncselekménynek minősítés lényegét, hogy csak a sértett kezdeményezésével indulhat a büntető eljárás, ugyanakkor azonban a kibékülés stb. esetén annak folytatását is megakadályozhatja.

4. Bevezetendő a közzádmnopólium alapvető korrektívumaként, de a közzád szupremáciájának változatlan fenntartásával a járulékos, szubszidiárius sértetti vádképviselés, azaz a pótmagánvád intézménye, amely az alábbi komoly nehézségek és zavaró körülmények megszüntetését, visszaszorítását eredményezhetné:

a) Hatályos jogunk szerint, ha az ügyész nem kezdi el vagy abbahagyja — bármely okból: mulasztásból, tévedésből, felső utasításra stb. — a bűnüldöző (vád-) funkció gyakorlását, ez a hiba, ez a baj bírósági vagy társadalmi eszközökkel nem hárítható el, bármennyire indokolt lenne is a vádfunkció teljesítése, következésképpen az ügyészi passzivitás lényegében az

⁴⁶ Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Budapest, 1916. 381-382. p.

igazságszolgáltatás hallgatásával (silence de la justice) megtagadásával lenne egyenértékű.

b) Feloldható lenne a vétségi tárgyalások nagy részére jellemző "kettős passzivitás", amelynek az az oka, hogy a sértett azért nem képviselheti a vádat, mert az ügyész emelte azt, és hatályos törvényünk szerint ő képviseli azt a tárgyaláson, jóllehet azon nem vesz részt. Különösen a jogi képviselővel is rendelkező jogi személyek, gazdasági cégek tekintetében lenne elképzelhető a pótmagánvád sajátos alakzataként az ún. "fakultatív közvád" bevezetése.^{47 48}

c) A sértett processzuális státuszának a pótmagánvádlló szintjére való felerősítése és egységesítése hozzájárulna a sértettel kapcsolatos sokarcúság és eklektikusság a szerteágazóan bonyolult terminológia és szabályozás okozta tájékozódási nehézség felszámolásához. Ennek keretében pl. nemcsak a sértett különböző minőségben meglévő vagy kizárt fellebbezési joga válna a laikus számára is teljesen világossá, hanem feloldódna például az az ellentmondás is, hogy a sértett nem élhet fellebbezéssel, ha a karját vagy a lábát törték el, ha azonban a szemüvegét törték el, akkor élhet fellebbezéssel.⁴⁹

5. Végül megfontolandó az állampolgári járulékos vádképviseleti jog, a "pótnépvád" bizonyos körű bevezetése is.⁵⁰ Ez az intézmény javíthatná a feljelentési morált a nem sértettek részéről, és közelebb hozná a nem sértett által tett feljelentés anyagi jogi és eljárási jogi megítélését, a feljelentések ugyanis nemcsak "hamis vád"-nak minősülhetnek, hanem bizonyos feltételek esetén "törvényes vádnak" is.

⁴⁷ Jelenleg elsősorban attól várható a népvád elemeinek előtérbe kerülése, hogy a jogállamiság kibontakozásával felerősödik a személyiségvédelem, s ezzel összefüggésben a bűnügyben is egyre inkább ún. erkölcsi kárt is lehetne polgári jogi igényként érvényesíteni, illetve a sértett fogalma olyan tágga válna, hogy még követett vagy távoli, sőt eszmei sértettek is átfogná. Így pl. ügyvédi munkaközösség, politikai csoport, választási szervek "közületi vádja" alakulhat ki, amely lényegében "pótnépvád".

⁴⁸ Ezt már a 30-as években is felvetették. Pl. Balás P. Elemér: Reformgondolatok a bűnvádi perjog körében. Budapest, 1933. 15. p. és Medvigy Gábor: A bűnvádi eljárás reformja. Budapest, 1934. 30. p. Legújabban Szabóné Nagy Teréz: A büntető eljárás egyszerűsítése. Budapest, 1970. 277., 287. p.

⁴⁹ Más kérdés, hogy ez a magánféli fellebbezés önmagában (tehát ügyési fellebbezés nélkül) nem alkalmas a sértett számára talán legfontosabb két cél elérésére, mert nem elégséges feltétel sem a bűnösség megállapításához, sem az egyéb törvényes útra utasítás helyett érdemi döntés kieszközléséhez.

⁵⁰ Hasonló szubszidiárius népvádat javasolt már Balogh Jenő is. *Balogh – Edvi Illés – Vargha: A bűnvádi... i.m. 134. p.*

FLÓRIÁN TREMMEL

EIN BEITRAG ZUR FRAGE DES MONOPOLS DER ÖFFENTLICHEN ANKLAGE

(Zusammenfassung)

Der Verfasser umreißt und analysiert die eigenartige Monopollage der öffentlichen Anklage und deren Rolle im Bezugssystem der mit der strafrechtlichen Verantwortlichmachung zusammenhängenden sonstigen Monopole.

Im folgenden Teil der Abhandlung wird die Geltung des Anklageprinzips untersucht, einbegriffen nicht nur die Wirkung der Verfügung über die Anklage auf den Verlauf des Verfahrens, sondern auch das inhaltliche Verhältnis der Anklage und des Urteils. In diesem Zusammenhang weist der Verfasser nach, daß vor allem die angemessene Geltung der Identität der Tat die reale Verteidigungsmöglichkeit des Beschuldigten, die konsequente Trennung der Verfahrensfunktionen und die Erkennung und Beachtung des Umfangs der Rechtskarft gewährleistet.

Im Anschluß daran untersucht der Verfasser in rechtshistorischer, sodann in rechtsvergleichender und empirisch-soziologischer Annäherung die Rechtsinstitute, die als ein Korrektivum des Monopols der öffentlichen Klage angenommen werden können; von diesen hält er es für angebracht, die prinzipale Privatklage zu erweitern und die subsidiäre Privatklage wiedereinzuführen. Die erneute Institutionalisierung der subsidiären Anklagevertretung des Verletzten würde ansonsten die prozessuelle Rechtsstellung des Verletzten verstärken und vereinheitlichen, und ihm wieder die Möglichkeit zur meritorischen Berufungseinlegung bieten.

Schließlich de lege ferenda empfiehlt die Abhandlung in einem gewissen Grade die Einführung der subsidiäre Volksklage (*actio popularis*). Der Autor bestreitet jedoch nicht, daß die Suprematie der öffentlichen Klage notwendig ist, und eben deshalb ist auch in Privatklegesachen, bei denen die prinzipale oder subsidiäre Privatklage bzw. die gegebenenfalls einzuführende subsidiäre Volksklage zur Anwendung kommt, die Übernahme der Anklage durch den Staatsanwalt zu gewährleisten.